

JURISTI ELUKUTSE MÄÄRATLEMISEST HARIDUSE KAUDU

Saksa õigusajaloolase Michael Silnizki väitel sai Sankt-Peterburgi Keiserliku Teaduste Akadeemia ja selle juures asuva ülikooli asutamisega 1725. aastal alguse ka õigusteaduse õpe Vene impeeriumis. Venemaa võis uhkust tunda, et siinse akadeemia ideelisteks isadeks olid Gottlieb Wilhelm Leibniz ja Christian Wolff. Akadeemia loomise kava saadeti Peeter I-le juba 16. jaanuaril 1712. Teisalt on arvatud, et akadeemia ja selle sees asuva ülikooli rajamise plaan küpses Peeter I peas alles aastaks 1720.

1725. aasta viimasel päeval nõustus Läänemere kaubalinnas Danzigis (praegusajal Poola linn Gdańsk) sündinud ja Königsbergi ülikoolis juuradotoriks promoveeritud Johann Simon Beckenstein hakkama Vene impeeriumi ajaloo esimeseks ülikoolitasandi juuraprofessoriks. 1726. aasta jaanipäevaks jõudis Beckenstein Sankt-Peterburgi ja sai tõelise kultuurišoki osaliseks: Lääne-Euroopa ülikoolide standardit oodanud professor ei saanud selles uues asutuses mitte millestki aru. Sankt-Peterburgi Teaduste Akadeemia ülikoolis ei käinud asjad sugugi tuntud ülikoolide tavade järgi, vaid sõltusid akadeemia presidendi suvast. Mis veelgi hullem, kõiki küsimusi otsustas hoopis akadeemia võimukas raamatukoguhoidja J. D. Schumacher, keda uus juuraprofessor tema akadeemilise taseme põhjal üldse haritlaseks arvata ei osanud. Saksa ülikoolides oleks säherdune isik kuulunud pigem teenijaskonna hulka. Vene impeeriumi pealinnas sündiv õigusteaduskond sattus oma esimese, Saksa ülikooli taustaga professoriga kohe kibedasse akadeemilisse konflikti. Beckenstein nõudis oma professoristaatuse austamist, mida Sankt-Peterburgi akadeemia ametnikud mikski ei pannud. Samas keeldus ta allumast temale arusaamatu süsteemiga asutuse korrale. Kuna Sankt-Peterburgi Teaduste Akadeemia ülikooli idee pärines kuulsatelt Saksa filosoofidelt, uskus sakslasest juuradotor, et teab, mida ülikooli loojad olid tegelikult kavatsenud, ja see, mida tema Sankt-Peterburgis nägema pidi, on nende mõtte vale interpreteerimine – millele ta püüdiski tulutult akadeemia presidendi ja kantselei tähelepanu juhtida. Oluliselt paremini ei läinud ka ülikooli järgmisel juuraprofessoril,

Hannoveris sündinud Friedrich Heinrich Strube de Piermontil (1704–1790). 1738. aastal kutsuti tollane Kuramaa hertsogi sekretär Piermont Beckensteini järglaseks õigusteaduskonda. Lõpuks ei saanudki Sankt-Peterburgis 18. sajandil Teaduste Akadeemia juurde loodud ülikooli õigusteaduskonna tööst asja ning juriidilise ülikoolihariduse alguseks Vene impeeriumis loetakse sageli hoopis Moskva ülikooli asutamist (1755).

Toodud näide ilmestab selgelt tõdemust, et juristide koolitamine Lääne-Euroopa ülikoolides on seotud väga kindla kultuurilise traditsiooniga, mille mõistmiseks on kasulik teada selle tekke- ja arengulugu. Ajaloolise tagapõhja tundmine aitab aru saada olulistest kultuurilistest seostest, mis on mänginud suurt rolli õigusteaduse arengus nii minevikus kui ka tänapäeval.

On ammu tuntud tõde, et kõik uus on unustatud vana. Võib öelda, et Eesti riik elas 20. sajandil üle vaimse sünni ja uuest sünni. Mõlemal korral tähendas see miljonilisele rahvakillule suuri väljakutseid erinevates eluvaldkondades ning eestikeelne õigusharidussüsteem ei ole selles suhtes erand. Nii 1920. kui ka 1990. aastate esimesel poolel eksisteeris Eesti ühiskonnas tungiv vajadus juristide järele. Ent kummagi kümnendi lõpuks võis juba rääkida juuraharidusega inimeste teatavast üleproduktioonist, kuna suurem osa ülikoolis õppima asunuid valis majanduslikel või ka muudel põhjustel juuraõpingute minimaalse tasandi. Juuraüliõpilaste puhul on püüe ühendada tööd ja õppimist üsna levinud. Kuid juristidele-praktikutele on pidevaks mureaineks, et noorte, alles ametisse asuvate juristide ettevalmistus oleks praktika jaoks nõutaval tasemel. Seejuures on huvitav, et sajandi jooksul mõlemal korral üles kerkinud probleemid puudutavad meie õigushariduse korraldust, eelkõige lõpetajate praktilise ja teoreetilise ettevalmistuse taset, mida võib pidada olemasoleva süsteemi toimimise lakmuseks.⁶

Nii 1920. kui ka 1990. aastatel esile kerkinud probleemid võime paljuski taandada ühele suurele küsimusele: „Kes on jurist?” ehk milline peab olema tema ettevalmistus, hilisem ametikoht ning volitused sellel positsioonil. Juristiameti defineerimisel võib lähtuda erinevatest kriteeriumidest. Õigusajaloolased määratlevad juriste omamoodi professionaalse seisusena, näiteks eksisteerib Michael Stolleisi järgi paralleelselt grupisisene enesemääratlus ja saavutatud juristiseisuse tunnustamine ühiskonnas tervikuna. Ajaloost võib leida erinevaid teetähiseid ja üheks selliseks arvatakse olevat aasta 304 e.m.a Roomas, kui seni preestrite vallata olnud õigusteadmine hakkas siirduma ilmalike ametimeeste kätte. Hilisemast ajaloost tuleks Lääne-Euroopa puhul

---

6 Kuna klassikalised juristiametid, nagu kohtunik, advokaat, juuraõppejõud, notar, prokurör jne, erinevad oma spetsiifika poolest tunduvalt, saab juristi elukutse määratluse põhjaluseks olla vaid hariduslik tagapõhi, kusjuures ainsaks võrreldavaks ühisnimetajaks on siin ülikoolis omandatud klassikalise juriidilise hariduse nõue.

kindlasti vaadelda aega 1140. aasta ümber, mil kirikus toimus juriidilise töö üleminek enam spetsialiseeritud ametnike pädevusse.

Alates 11. sajandist, mil rajati Bologna ülikool (asutati 1088), seotakse juristi elukutset ülikooliharidusega. Bologna eeskujul arenes välja kaasaege juriidilise kõrghariduse standard, mille hierarhia kõrgeimaks astmeks on õigusdoktor. Seda mudelit on värvikalt kirjeldanud professor Hans Hattenhauer: „Tudengid teadsid, mis neid Bolognas ootas. Neid oli kokku umbes 200–400 ja nad organiseerusid kahte universitasse vastavalt päritolule kodu- või välismaalt. Nad olid juba lõpetanud „kunstide” fakulteedi⁷ põhikursuse. Need olid oma päritolu, varanduse ja vanuse tõttu iseteadlikud noored mehed, kes võisid vajadusel endale lubada tülliminekut professorite või linnaga. Juristide turg oli oma suurte sissetulekutega ligitõmbav. Reeglina kestis studium kuus aastat (seda pärast kunstide fakulteedi põhikursuse lõpetamist – P.J.) ja peagi viidi sisse ka eksamid ja eeskirjad.⁸ Doktorikraad andis kõrge ühiskondliku positsiooni ning seda ei olnud kerge hankida. Sajandeid hiljemgi oli õukondades doktorikraadiga kodanlik nõunik võrdne aadlikuga, kelle sinivereline päritolu ulatus neli põlvkonda tagasi.” Juriste hariti tol ajastul kahes valdkonnas⁹, seetõttu koolitati Bolognaski noormehi nii kanoonilise õiguse (*Corpus Iuris Canonici*) tundjateks kui ka *Corpus Iuris Civilis*’e alusel. Noortele juristidele palgati tarkust jagama 3–6 vastava ala õpetajat. Kuni 15. sajandini õppisid andekamad ja karjäärile orienteeritud noored mehed juristik mõlemas harus ja lõpetasid studiumi doktorikraadiga mõlemas õiguses: *doctor iuris utriusque*. Loomulikult oli ka neid, kes rahuldusid vähemaga, aga ambitsioonikamad ja andekamad võtsid maksimumi, mida tollane ülikool pakkus. Juristide soov tegelda nii kirikliku kui ka ilmaliku õigusega tekitas ühiskonnas pingeid, kuna riivas preestrite huvisid. Üha enam kasutati kirikus, eriti suuremate vaidluste puhul, ülikooliharidusega juristide abi, kes hakkasid endale nõudma suuremaid õigusi ja privileege, mis olid varem olnud vaid preestrite pärusmaaks. Arvatakse, et just sellest konkurentsist oligi tingitud juristide avalik halvustamine ühiskonnas juba aastal 1300. Õigusajaloolane Rolf Lieberwirth märgib, et üldiselt reformatsiooni suurkujule Martin Lutherile omistataval väitel „*Juristen, böse Christen*” (saksa k „juristid on halvad kristlased”) on hoopis pikem ajalugu kui tavatsetakse arvata. Pingeid teoloogide ja juristide vahel oli vaja kuidagi

7 Hõlmas meditsiini, filosoofiat, astronoomiat, aritmeetikat, loogikat, retoorikat jne.

8 1155–1158 kehtestas keiser Friedrich I Barbarossa privileegi(d), kus pandi kirja ka juuraüliõpilaste ja nende õpetajate kohustused. Friedrich Barbarossa (1122 või 1124 – 10. juuni 1190) oli Saksa kuningas alates 1152, Rooma keiser alates 1155 kuni surmani ning Švaabimaa hertsog Friedrich III nime all aastail 1147–1152.

9 Taoline jaotus püsis kuni 17. sajandini.

leevendada ja nii olevat üheks lepitajaks kujunenud Oxfordi ülikooli professor Alberico Gentili (1552–1608), kes püüdis oma töödes tõmmata selgemat piiri teoloogide ja õigusteadlaste tegevusala vahel. Veel 17.–18. sajandilgi olid juristid ühiskondlikus dispuudis tugeva kriitika all ja neile omistati negatiivseid isikuomadusi. Selles suhtes sai murranguliseks 19. sajand, kui mitmed asjaolud hakkasid ühiskonnas juristide tunnustamisele selge seisusena positiivset mõju avaldama. Loodusteaduste survele hakkas ka jurisprudentsis suuremat rolli mängima teaduslikkuse nõue ja ajastu eeldas üha kitsamat professionaliseerumist. Ühiskonna jaoks muutus juristi elukutse hoopis selgemaks, kui hakati rääkima mitte lihtsalt juristist kui sellisest, vaid täpsustades, kas tegemist on kohtuniku, advokaadi, notari, prokuröri, haldusjuristi või juuraprofessoriga.

Juristiameti määratlemisel osutus Mandri-Euroopas teedrajavaks 18. sajand, mil kujunes välja Preisi mudel, mida vahel ka Saksa mudeliks nimetatakse. 1737–1755 juurutati Preisimaal justitteenistusse astumiseks spetsiaalne eksam, mille vaim on Saksamaa juristide professionaalset taset tänaseni kõrgel hoidnud. Mitte vähem oluline polnud Preisimaal 1788. aastal sisse viidud keskharidust kinnitav küpsuseksam (*Abitur*), mis määras ülikooli tulijate akadeemilise võimekuse taseme. Taolise süsteemi toel pidi juristide haridusjärg tõusma – ja nii ka läks. Kuni tolle ajani võisid valgustajad pilgata rumalaid isandaid, kes olid mõne andeka professori käe all läbinud kolmeaastase „ülikooli”, lastes enese eest õppida hoopis kajaülemal. Euroopa valitsustes domineeris tollal aadel; ametite müümine ja aadliprivileegide andmine olid omavahel tihedas seoses. Vähemalt Mandri-Euroopas jagas juristiameteid ainuüksi vürst. 18. sajandi alguses aga olukord muutus, eelkõige Preisimaal ja Austrias, kus vürstiteenistusest sai riigiteenistus. Suguvõsamaadest pidid kujunema riigid, dünastia mitmekesistest valdustest sepistatama tsentraliseeritud võim, kui Preisimaa ja Austria soovisid tulevikus Euroopa poliitilisel maastikul vähegi märkimisväärset rolli etendada. Riikliku ühtsuseni jõuda polnud kerge; trotsida tuli looduslikke ja loomulikke tingimusi. Austria ja Preisimaa võisid edu saavutada üksnes ametnikuriikidena; olematut territoriaalset terviklikkust pidi asendama ühtne riigiteenistus. Sellest puudusest tegid Preisi Friedrich Wilhelm I ja Friedrich II ning Austria Maria Theresia ja Joseph II vooruse, mis jättis väga olulise jälje juristi professioni määratlemisse Mandri-Euroopas. Selle mõju on tuntav tänaseni.

Juuratudengite kujutised Bologna ülikooli juuraprofessorite Giovanni di Andrea (u 1270/1275–1319) ja Giovanni di Legnano (u 1320–1383) sarkofaagidelt. Mõlemad olid oma aja tuntuimad spetsialistid kirikuõiguse alal.

Alates 18. sajandist muutus juristide töölevõtmine Preisimaal riigi ainuõiguseks. Aadlikud täitsid ikka veel kõrgemaid ametikohti ning riigiteenistusse polnud sugugi kerge pääseda. Kandidaatidelt hakati nõudma head haridust. Juristide koolitamine sai nüüd riigi asjaks ja nende hariduse taset reguleeriti seaduses väga täpselt. Preisi üldise kohtuseadustikuga aastast 1781–1793 nähti juristidele ette seitsmeaastane hariduskäik nelja range kirjaliku ja suulise eksamiga. Riigi poolt koolitatava tulevase audiitori või referendaari iga õpitulemus pandi stuudiumi ajal hoolikalt kirja. Lõpuksam toimus Berliinis sõltumatu keskkomisjoni ees. Eksamil uuriti väga põhjalikult mitte ainult noore inimese teadmistepagasit, vaid vaeti sügavuti ka ametissepürgija eraelu, lähtudes küsimusest, kas tal on olemas piisavad eeldused riigiametnikuks saamiseks ja riigiametnikuna elamiseks. Pärast eksami sooritamist Berliinis teati Preisimaal täpselt, mida oli noor mees tegelikult väärt juristina. Kutseksamist sai juristide tööturul see nõelasilm, kus ei säästetud ühtegi avaliku ameti taotlejat. Aadlike pojad pidid alluma täpselt sama karmidele nõuetele nagu kodanlasedki. Sellisel moel seisuslike erisuste kaotamisega kujunes vürstiteenistus ajapikku kaasaegseks riigiteenistuseks selle tänapäevases mõistes.

Need uuendused olid sedavõrd fundamentaalsed, et viisid lahkulöömiseni nn angloameerika süsteemist. Cambridge'i ja Oxfordi ülikoolidel on küll seljataga pikk ajalugu, aga veel 19. sajandil arvati Suurbritannias, et juristiksaamiseks ei pea tingimata ülikoolis käima ja piisab sellestki, kui juurateadmised kogutakse kogunud juristi juures praktiseerides. Loomulikult jälgiti ka Briti saartel hoolega, kas praktika kaudu koolitatud noor jurist ikka oskab oma tööd ning kas tema isikuomadused lubavad eeldada, et ta suudab seda ametit üldsuse silmis vääriliselt kanda. Seega on juristiameti puhul nii Mandri-Euroopas (just Preisimaa näitel) kui ka Briti saartel ja hiljem USA-s suurt tähtsust omistatud kultuurilisele aspektile. Juristiksa sobivust ei hinnatud ainult formaalsete teadmiste, vaid ka võime põhjal järgida ametile vastavat eluviisi. See tähendas muuhulgas suutlikkust olla üle teatud inimlikest pahedest ning nõrkustest.

USA juuraharidus on saanud tõuke kunagiselt emamaalt Suurbritanniast ja seetõttu on nüüdisaegsed katsed Mandri-Euroopas üle võtta midagi algsest, Vanast Maailmast pärit süsteemist edukad vaid juhul, kui osatakse nende taga näha ajaloolist vormi. Mandri-Euroopa juristide ettevalmistamise süsteemi põhiliseks erinevuseks angloameerika omast on esimese allutatus riigile, samas kui angloameerika asjakorraldus on kutseühingutekeskne. Ühingud määravad juristide kutsestandardi, valivad ise endale liikmeid ja seisavad nende õiguste eest, olles samas dialoogis ja sisuliselt lepingulisel vahekorras ka riigiga, andes riigiteenistusse haritud juriste.

Mandri-Euroopas seevastu piirab riik juristide koolitusse sekkudes otseselt või kaudselt mitte ainult riigi heaks, vaid ka erapraksises töötavate juristide arvu. Kui lühidalt visandada juristiameti määratlus Mandri-Euroopas, võib välja tuua kolm olulist tunnusojoont:

1. Enamik juristiameteid on seotud riigiteenistusega ja nõuavad selle pidajatelt rõhutatult riigitruudust.
2. Jurist on omandanud hariduse ülikoolis. Samas ei asu kõik ülikoolist juristidiplomi saanud tööle juristina ega moodusta ühist gruppi, kuuludes lihtsalt laiemalt kõrgharidusega eliidi hulka.
3. Mandri-Euroopas jäävad erapraksist pidavad juristid (*private practitioners*) nii ajalooliselt, arvuliselt, majanduslikult (vaatamata erapraksises tegutseva eliidi suurtele sissetulekutele) kui ka sotsiaalselt allapoole riigiteenistuses olevatest juristidest.

Ka angloameerika juriidilise hariduse juured asuvad Euroopas, täpsemini Bolognas. Sealt alguse saanud juristihariduse korraldus levis hiljem teisteski Põhja-Itaalia ülikoolides ja jõudis uuele tasemele Pariisi ülikooli õigusteaduskonna asutamisega. Euroopa jaoks olid väga olulised nelja teaduskonnaga ülikoolid Prahhas (asutatud 1348), Viinis (1365–1384) ja Heidelbergis (1385). Euroopa juurarahiduse ajaloolise vundamendi mõistmiseks tuleb silmas pidada, et õigusteaduskond koos teoloogia- ja arstiteaduskonnaga olid kõrgemad teaduskonnad, kuhu sai astuda alles pärast õpinguid madalama astme, s.t filosoofia- ehk vabade kunstide teaduskonnas. Samuti tasub rõhutada, et keskajast peale said juristid samasuguse alushariduse nagu teoloogid ja arstid. Kuna keskajal tegutsesid nii juristid, vaimulikud kui ka arstid nõustajatena, oli nende töös erinevuste kõrval ka palju ühist, iseäranis inimeste tundmisel ja nendega suhtlemisel. Kirurgid kuulusid tollal hoopis habemeajajate tsunfti ja nende koht polnud ülikoolis. Pariisi ülikoolil oli Euroopa kultuuri ajaloos mängida väga oluline roll, siiski pandi Seine'i kallastel suuremat rõhku kanoonilisele õigusele (1219 isegi keelati Rooma õiguse õpetamine). Samas said Praha ülikooli juuratudengid juba 1402. aastal võimaluse omandada kraad nii kanoonilises kui ka Rooma õiguses (*doctor iuris utriusque*).

Pariisil oli siiski vähemalt kaudne mõju juristide koolitamisele Briti ülikoolides, kuna just seal omandasid Inglismaalt pärit noormehed traditsiooniliselt juriidilise hariduse. Kui Prantsuse kuninga Louis VII-ga tülli läinud Inglise kuningas Henry II aga 1167. aastal inglastel Pariisis õppimise ära keelas, sai see tõukeks Oxfordi ülikooli asutamisele. Nii ületas Bolognas väljaarendatud juristide ettevalmistamise süsteem Inglismaale jõudes

esmakordselt Mandri-Euroopa piirid. Võib öelda, et angloameerika ülikoolide õigusteaduskondadel on küll „ühised vanemad” Mandri-Euroopa ülikoolide õigusteaduskondadega, ent aja jooksul on nad emantsipeerunud. Nii pole angloameerika süsteemis ülikoolid juristide harimisel monopoolses seisundis, vaid peavad arvestama kutseühingute (*Inns of Court*) poolt korraldatava õppe surve ja konkurentsiga.

Angloameerika süsteemis on juristi elukutse määratlemisel keskseks tunnuseks tema suhe riigiga. Erinevalt Mandri-Euroopast tõstetakse siin esile juristi sõltumatust riigist, mida peavadki tagama peamiselt vabakutselistena tegutsevad juristid. Angloameerika süsteemi aluseks on erapraksis. Kui Mandri-Euroopas on riik tihedalt seotud juristide koolitamisega, siis siin esineb riik teenuse tellijana ametiorganisatsioonidelt, kes seisavad ise hea oma liikmete kvalifikatsiooni eest. Riigil on vaid kaudsed ja piiratud kontrollivõimalused. Vabakutselistel praktikutel püsiv korraldus, kus pikka aega eksisteeris ka nende käe all ameti omandamise võimalus ilma ülikooliõpinguteta, säilis kuni Teise maailmasõja lõpuni, kuid pärast sõda kasvas kiirelt ka riiklike ja eraülikoolide roll. Laias laastus läks ülikoolide kätte teoreetiline õpetus, praktika jäi aga endiselt kutseühingute pärusmaaks.

Seega võiks juristi elukutse määratlemisel angloameerika süsteemis esile tuua kaks läbivat tunnusjoont:

4. Juristi kutse põhineb formaalsel sõltumatusel riigist.
5. Kaheosaline õigusharidussüsteem, mis koosneb ülikoolis omandatavatest teoreetilistest teadmistest ning praktilisest väljaõppest, mille taset kontrollib kutseühingute poolt loodud eksamisüsteem. Eksamite eduka sooritamise järel saab isik tunnustuse juristina ja õiguse kuuluda antud piirkonna kutseühingusse.

Kokkuvõtteks peab märkima, et juristiameti piiritlemiseks ei paku maailmas toetuspinna ei juristi kutset puudutav seadusandlus, juristi suhe riigiga ega ka juristi elukutse definitsioon. Need on Mandri-Euroopa ja angloameerika õigussüsteemis lihtsalt liialt erinevad. Ühise aluse leiabki vaid hariduses.

Sellele seisukohale jõuti üpris lähedale ka 1930. aastatel Eestis. Paraku katkestas iseseisva Eesti õigushariduse loomuliku arengu 1940. aasta anneksioon. Järgmised pool sajandit polnud juristiameti määratlemise näol tege mist aktuaalse probleemiga, kuna Teise maailmasõja järgses Nõukogude Eestis oli kohalikus õigusteaduses rõhk teoreetiliste küsimuste asemel praktika analüüsil. Ka juurhariduse süsteemi polnud Eestis parimagi tahtmise korral võimalik muuta, kuna see oli ette kirjutatud Nõukogude Liidu üldise

hariduskorralduse poolt. Samas säilitas Tartu ülikooli ajalooline autoriteet Eestile nn ülikoolijuristi staatuse. Siinne juristide ettevalmistus tugines laiemale hariduslikule alusele ja nägi ette kümne semestri pikkuse studiumi ehk viieaastase õppetsükli. Samas eksisteeris vähemalt 1970. aastatest alates ka töö kõrvalt juurahariduse omandamise võimalus ühes aasta võrra pikema haridusteedega.

Milleks seda siinkohal eraldi rõhutada? Meenutamaks uuele põlvkonnale, et viieaastane studium polnud sugugi enesestmõistetav. Näiteks kohaldati 17 miljoni elanikuga Saksa Demokraatlikus Vabariigis samal ajal juristide koolitamise põhimudelina nõukogulikku instituutide süsteemi, mis oli ülikooliprogrammiga võrreldes lühendatud õppekursusega (8 semestrit) ning andis rakenduslikuma ja teoreetiliselt ettevalmistuselt madalama kvaliteediga hariduse. Saksa Demokraatlikus Vabariigis oli juristide erialane ettevalmistus jagatud nelja kõrgkooli vahel: Berliinis õpetati tulevasi kohtunikke ja advokaate, Halles ja Leipzигis majandusjuriste ning Jenas prokuratuuritöötajaid. Potsdamis paiknes veel erikool Stasi ohvitseride väljaõppeks, kes samuti said juristidiplomi. Nii kujunes Saksamaa taasühendamise järel Ida-Saksamaal hariduse saanud juristide integreerimisest Saksa tööjõuturule tõsine probleem ning kokkuvõttes leidis ühisriigis rakenduse neist vaid väga väike osa. Samas aitab Saksamaa näide paremini hinnata Teise maailmasõja järgses Eestis pakutud juuraharidust. Viieaastane studium Tartu ülikoolis, teiste teaduskondadega ühises akadeemilises ruumis, tagas, et totalitaarse süsteemi ajupesu polnud nii tõhus, kui see võinuks olla vaid ühe teaduskonnaga suletud süsteemis õppimise korral.

1960. aastatel leidsid Euroopa ülikoolides aset suured muutused, mis muuhulgas kujundasid põhjalikult ümber senise õigushariduse süsteemi. Sellest perioodist alates saame rääkida kaasaegsest juriidilisest haridusest Euroopas, mis oluliselt ühtlustas ka juristi elukutse määratlust hariduse kaudu. Ehkki Eestigi elas tollal suhteliselt liberaalses ajajärgus, eriti võrreldes eelnenud stalinistliku perioodiga, jõudis teave õigusteaduskondade ümberkorraldamisest siia vaid vähesel määral. Antud küsimus jäi toona seadusloomega seonduva varju, erilist vastukaja ei tekitanud see ka hiljem ning kokkuvõtvalt võib öelda, et laiemat arutelu juristi elukutse määratlemisest pole Eestis peetud tänini. Nüüdseks olemegi jõudnud olukorrani, kus vaatamata sellele, et diskussioon juristi elukutse määratlemisest hariduse kaudu algas Eestis enam kui kuuskümmend aastat tagasi, pole vaidluse võtmeküsimuseni – kes on jurist? – eestikeelses erialakirjanduses veel jõutud. Üldise enesemääratluse puudumine muudab olemasoleva õigusharidussüsteemi korrastamise tunduvalt raskemaks. Suuri lootusi pandi Eestis – nagu ka teistes Ida-Euroopa riikides – nn Bologna süsteemi sisseviimisele,

kuid 21. sajandi teise kümnendi keskpaigaks pole sugugi kindel, kas kolm-pluss-kaks variandile üleminek oli õige samm. Kahtlusi on süvendanud asjaolu, et Bologna süsteemi propageerivad juhtivad Lääne-Euroopa riigid pole uuendust ise üle võtnud või on teinud seda väga ettevaatlikult. 2012. aastal kirjutas Innsbrucki ülikooli professor Gerhard Köbler, et see, kuidas „Bologna süsteem” võiks näiteks Saksamaal senisesse hariduskorraldusse sobitada, pole veel selge. Saksa praktiseerivad juristid on kindlalt vastu Bologna süsteemi juurutamisele riigis ajal, mil Saksamaa Liitvabariigi avalikus teenistuses on minimaalselt vabu kohti nn teise riigieksamini sooritanud õigusteadlastele ja tuhanded vabakutselised juristid (advokaadid) võitlevad majandusliku ellujäämise nimel. Suure murega vaadatakse tööturule, kus Euroopa direktiividele toetudes püütakse hariduslikke nõudeid veelgi madalamaks teha. Saksamaal on seni olnud juristide tööturu oluliseks regulaatoriks ülikoolidest sõltumatud kutseeksamid (eriti teine riigieksam, mis sooritatakse pärast ülikoolistuudiumi järgset, samuti sõltumatut esimest riigieksamit ja palgalist praktikat). Need eksamid kujutavad endast tõhusat vahendit juristide arvukuse korrigeerimiseks tööturul, seda ka pärast 1969. aastat, mil Lääne-Euroopa ülikoolid muudeti poliitikute survele massihariduse andmise kohaks.

Vastastikuse tutvumise ja ühisesse kultuuriruumi lülitumise protsess ei kutsu esile mitte ainult eri kultuuride lähenemist, vaid just suuremasse kultuuriruumi kuuludes hakatakse innukamalt rõhutama oma eripära. Isoleeritud kultuur tundub endale alati „loomulik” ja „tavaline”, oma erilisust tunnetatakse alles võrdluses ümbritsevaga. Eesti õiguskultuur on end määratlenud Lääne tsivilisatsiooni osana või Mandri-Euroopale omase õigusruumi lahutamatu territooriumina, mis oma idapiiril ulatub geograafiliselt „ida” tüüpi õiguskultuuri alale. USA politoloog Samuel Huntington nägi Eesti idapiiri ka kui piiri Lääne tsivilisatsiooni ja slaavi tsivilisatsiooni vahel. Selle suurema kultuuriruumi osaks saades on Eesti õiguskultuur ajalooliselt omaks võtnud enese suhtes välise vaatepunkti ja tajub end Lääne õiguskultuuris ainulaadsena, näiteks teatud sillana ida ja lääne vahel.

Lääne-Euroopa õigusteaduslikud ideed jõudsid Eestisse ka enne 13.–14. sajandit, kuid ülikooli puudumise tõttu ei leidnud akadeemiline õigus laiemat kõlapinda. 17. sajandi ratsionalismi võidukäik Lääne-Euroopas tõi kaasa uue murrangu õigusteaduses. Sel ajal loodi Liivimaal eeldused akadeemilise õigusteaduse arendamiseks (1630. aastal asutati Tartus akadeemiline gümnaasium). Esimeseks elukutseliste õigusteadlaste ühenduseks sai 1632. aastal Tartus rajatud *Academia Gustaviana* õigusteaduskond. Tegelikult pole Eesti ajaloolased tänaseni suutnud seletada seda imet, mis ülikooli ja selle õigusteaduskonna loomisega Tartus sündis. Tartu linnal polnud mingit

eeldust endale ülikooli saada, ent ajaloos sekkub tihtipeale subjektiivne tahe. Tartu puhul sai selleks kuningale lähedal seisva isiku veendumus, et Rootsi riigi jaoks on pikemas perspektiivis vajalik uute ülikoolide loomine. Selles ajalooliste juhuste mängus tuligi ülikooli asupaigana kaalumisele Tartu, umbes 2000 hingega, keskaegsete müüride vahel elav ja tegutssev linn. Rootsi kuningas Gustav II Adolf andis välja järgmise käsu: „Püha Kuninglik Majesteet on kindlaks määranud, et mitte keegi, sõltumata seisusest ega ametist, ei õpetaks ega kannaks Tartu Akadeemias ei avalikult ega eraviisiliselt ette midagi muud kui seda, mis on kooskõlas Pühakirja alustega ning muutmata Augsburgi usutunnistusega, mis on 1530. aastal Karl V¹⁰ poolt esitatud ja hiljem 1593. aasta Uppsala kirikukogul veel kord kinnitatud.” Ja veel: „Akadeemia olgu üks tervik, mis koosneb nelja teaduskonna, teoloogia, jurisprudentsi, meditsiini ja filosoofia kolleegiumeist, selle terviku üheks ja ainsaks peaks olgu rektor.” Samas tekitas linnarahvas ja raehärrades trotsi kuninga korraldus, et „tema [ülikooli] jurisdiktsioon olgu eraldatud Tartu linna ja teiste kuninglike kohtute jurisdiktsioonist”. Linnad küll soovisid näha ülikooli kui kogukonnale olulist institutsiooni oma müüride vahel, ent ei tahtnud kuulda, et ülikool võiks tegutseda linnast ja raest iseseisvalt ja kuninga kaitse all kui võrdne võrdsete seas.

Kuninga poolt kinnitatud ülikooli põhikiri nägi ette, et „kui professori ametikoht on vakantne, kutsub teaduskonna dekaan nähtavale kohale pandud programmiga [s.t proklamatsiooniga] kolmekümne päeva jooksul kõik uue professori nimetamiseks kokku, vahepeal mõtleb igauks läbi sellele kohale sobivad mehed. Kui nad on kokku tulnud, manitseb dekaan kolleege, et nad annaksid kohusetruult nõu, juhindudes igauks töötusest, mis ta on teaduskonnale andnud. Olles asjaolud korralikult läbi kaalunud, annab dekaan rektorile edasi kolleegiumi märgitute nimed. Seejärel otsustab rektor suures konsistooriumis prokantsleri juuresolekul – olles ülima hoolega uurinud kõiki asjaolusid –, kes või kumb neist, kes olid nimetatud dekaanide poolt, oleks kohasem professoriks määrata, või tuleks eelistada kedagi teist. Neil valijatel on kõiges põhimõtteks üldine kasu, mitte aga soosing, sugulus, hõimlus, sõprus või mingi isiklik kasu, nende ülimaks seaduseks on Akadeemia hüvang.”

17. sajandi linnakodanike jaoks oli vannete andmine tuttav toiming, aga nüüd hakkasid Tartu linnamüüride vahel kõlama vandetöötused, mida siin polnud veel kunagi kuulnud. Muuhulgas pidid ka Tartusse juristiks õppima tulnud andma tõotuse: „Mina, N. N., luban pühalikult, et tahan

10 Karl V (1500–1558) oli Habsburgide soost Saksa-Rooma riigi valitseja 1519–1556, keiser alates 1530. aastast, Aragóni ja Kastillaia kuningas 1516–1556, Saksa kuningas 1519–1531, Itaalia ja Napoli kuningas, Burgundia hertsog 1506–1555 ja Austria ertshertsog, Austria valitseja aastatel 1519–1521. Tema ajal jõudis Habsburgide dünastia oma võimsuse tipule.

õigusdoktriini õpetamisel järgida sisseseatud printsiipi ja ustavalt viia kõik kooskõlla riigi vajadusega ja meie impeeriumi seaduste tõelise sisuga. Kõigis oma arvamustes, nõuannetes ja otsustes pean alati silmas õiguse ja võrdsuse kindlat põhimõtet ega kaldu kunagi tõest ja õiglusest omal tahtel kõrvale kellegi meeleheaks või kedagi vihates. Ma ei kaitse kellegi alatut süüasja, väldin mis tahes muid korrupsioone ega õhuta tülisid, vaid uurin ausalt süüasja ja ülesandeid, mis mulle on antud. Selles aidaku mind Jumal!” Ülikooli ja õigusteaduskonna avamisega pandi alus õpetatud juristide koolitamisele ja ülikool vajas kindlust, et professorid teeksid oma tööd korralikult. Seega pidi ka iga professor andma järgmise vande: „Mina, N. N., tõotan pühalikult, et ma püsin elu lõpuni tõeses usus, mis on Pühakirjas ilmutatud ning apostlikus, Nikaia ja Athanasiose usutunnistuses lühidalt väljendatud, ning muutmata Augsburgi usutunnistuse juures (mis on aktsepteeritud Uppsala kirikukogu poolt). Seejärel osutan väljapaistvaimale ja võimsaimale valitsejale ja isandale /.../ meie üliarmulisele kuningale kohustuslikku kuulekust ja ustavust; edendan asju, mis isamaa ja riigi olukorrale kasu toovad, püüan jõukohaselt kahju eemal hoida. Kolmandaks suhtun oma kohustustesse hoolikalt, ka sellesse, mis aitab kaasa noorsoo õigele kujundamisele. Hoidun igasugustest liialdustest ja ebaselgusest õpetamisel ning pühendun kohusetruult ja nii kuidas suudan, õpilaste vaimuannetele, kasule ja kasvatamisele. Neljandaks olen kolleegidele usaldusväärne ja heatahtlik. Püüan edendada õppimise ja Akadeemia heaolu, nagu seda iganes lubavad sündsad põhimõtted. Selles aidaku mind Jumal!” *Academia Gustaviana* avamise ajaks oli ülikoolide õigusteaduskondadel Euroopas seljataga mitme sajandi pikkune traditsioon, mis võimaldas Tartus alustada tegevust kindlale süsteemile toetudes. Siin ei hakatud improviseerima, vaid tugineti Uppsala emaülikooli seadusele: juristide koolitamiseks ülikoolis peab „esimene juuraprofessor selgitama Rootsi tsiviilõigust ja võrdlema seda Rooma seadustega. Seesama esitab noortele valitud osi Rooma tsiviilõigusest ja kanoonilisest õigusest ja esitab selle põhjal küsimusi, mis on kohandatud Rootsi kuningriigi staatusele. Ta peab loengu kell üheksa hommikul.” Samal ajal „teine [professor] loeb kell kaks pärast lõunat tsiviilõiguse aluseid ja püüab, nii sageli kui vajadus tekib, lähtuda eetika ja poliitika loomulikest printsiipidest ja Pühakirjast, mida peetakse teenitult kõigi kõlblate seaduste aluseks; mitte aga tarbetute tõlgendajate tsitaatidest ja kirevusest”. Samuti oli kirja pandud üldine nõue kummagi professori töömeetodile: mõlemad pidid „esitama oma loengutel ja disputatsioonidel eriti seda, mis on võimalikult lähedane praktikale ja teenib riigi huve”. Huvitaval kombel eksisteerisid ka reeglid, mis õpetasid professoritele, kuidas hinnata hoolealuste võimeid. Juba aastal 1632 kehtestati Tartus juristidele ülikoolis õppimise põhimõtted,

mida noortel tasuks tänapäevalgi meeles pidada. Uppsala ülikooli põhikirjast üle võetud idee oli paigutatud *Academia Gustaviana* põhikirja XIX peatükki pealkirjaga „Klassidest ja eksamitest”. Noorte juristide õpetamisel tuli jälgida, et „korralised professorid jagaksid kõik kuulajad kindlatesse loenguklassidesse ja korraldaksid nii, et kõik, kes õpingute tõttu Tartus elavad, oleksid kohustatud igauks osa võtma kahest avalikust loengust. Keelte harjutustunnid on seevastu kõigile kohustuslikud. Välja arvatakse need, kellele on omistatud kraad või mõningad, kes teadmiste alusel professorite erilist heasoovlikkusest välja arvatakse.” Teiseks, „mõned eksamid on iga kuu, mõned aga semestris; igakuistel eksamitel peavad kuulajad seda vastama, mida nad sellel kuul on kuulnud”. Kolmandaks, „semestriksamid on sellised, kus iga professor koos oma kuulajatega ning dekaani ja kolleegide juuresolekul korraldavad avaliku eksami, ning see leiab aset enne rektori vahetumist”, ja neljandaks, „kui eksam on tehtud, vaatavad dekaanid kuulajaskonna veelkord läbi ja määravad loengutele, kirjutades igauhele ette, milliseid professoreid ta kuulama peab”. Viiendaks oli kirja pandud punkt, mis näitab 17. sajandi pedagoogika avatust, sest professoreid hoiatati, et „kuna haridust andes sageli eksitakse, kuna ei märgata, milleks õpilane on sobiv, siis kui kellelgi on vanust, annet ja võimet jätkata teadmiste stuudiumi pikka aega, juhatatagu ta läbi kõikide teaduste ja keelte, mis tuleb [hiljem] kasuks õpingutele teaduskonnas, millele ta otsustab oma aja pühendada. Kellel on aga tõesti suurem aja, ande- ja sissetulekunappus, kiirustagu selle poole, mis viib kõige lähemale valitud eluviisile. Nõnda on riigile kasulikud need, kes on õppinud rehkendades arveid kokku lööma, kes paistavad silma sõnastusoskuse ja ilusa käekirjaga, kes on vähemalt ladina keelt [studeerinud] või emakeeles elegantselt kirja kirjutama õppinud; kasulikumad on aga need, kes tunnevad seadusi ja ajalugu.” Sellele lisandus soovitus, et „noormehed õppigu ka iseendast ja riigi käesolevast seisundist mõtlema kui mittemadalast ja mittepõlastusväärsest, kuna kõige sagedamini sünnivad kaebused ja hädaldamised sellistest asjadest nagu väliste olude imetlemine, lootusetus teha silmapaistvaid tegusid; see on aga suur takistus Rootsi riigi valitsemisel. Seda kõike tuleb õigele teele suunata õpetamise ja harimisega, et noorte hingi juhtida suuremale lootusele ja silmapaistvatele tegudele õigel ajal, mil on vaja ka õpetajate erilist püüdu.” 17. sajandil oli enesestmõistetav, et üliõpilane pidi enne õpingute algust andma vande panustada õppimisse täie jõuga: „Mina, N. N., töotan pühalikult, et nii kaua, kui ma jään sellesse üliõpilaskonda, tahan ma osutada kohustuslikku kuulekust selle Akadeemia rektorile; samuti järgin meelsasti Akadeemia põhikirja ja Akadeemia senati määrusi, puudutagu need siis kas minu õppetöö korraldust või järelevalvet kommete üle. Edasi, ma ei maksa kätte järelemõtlematult

ega oma suva järgi, ei salaja ega avalikult, minule osaks langenud solvamiste eest, vaid nii neil kui teistel minule ebameeldivatel juhtumitel allun ma rektori ja senati otsusele. Kolmandaks: ma lahkun Akadeemiast ainult heas läbisaamises rektoriga. Juhul, kui mind kinni peetakse või arestiga karistatakse, ei põgene ma ära ega vea majakraami ega oma asju linnast minema enne, kui ma pole laenuandjatele võlgu hüvituseks ära maksnud. Kui mind mingi süüteo tõttu välja saadetakse või Akadeemiast välja heidetakse, allun ma rektori ja konsistooriumi käsule, lahkudes kohe Akadeemiast ja linnast. Töotan samuti kaasa aidata Akadeemia healole, mis tahes positsiooni ma ka ei saavuta. Selles aidaku mind Jumal.” Huvitava seigana mainiti ülikooli põhikirjas, et juuraõpingute puhul pidid õpetajad stuudiumi pikkuse määramisel arvestama iga tudengi individuaalseid võimeid ja samuti ajalisi ning materiaalseid võimalusi, sest juuraharidust on juba algusaegadest peale peetud kalliks hariduseks. Pikka aega (sisuliselt kuni 20. sajandi massiülikoolide ajastuni) oli ülikoolis juristiks õppimine suhteliselt elitaarne tegevus. Stuudiumi lõpus, mis koos ettevalmistava haridusega filosoofiateaduskonnas kestis tihti üle kümne aasta, võis saada teadusliku kraadi (doktorikraadi), mis andis õiguse ise juriste õpetada. Seda märgiti ka ülikooli põhikirjas: „Kraad annab väärrikuse ja eesõiguse koos loaga avalikult disputeerida ja eraviisiliselt õpetada, kujuures viimast ei saa siiski keegi endale võtta ilma dekaani ja teaduskonna nõusolekuta.” Kui peatüki alguses oli juttu Sankt-Peterburgi Teaduste Akadeemia ülikooli õigusteaduskonna esimese juuraprofessori konfliktist ametnikega, kes ei mõistnud ega tahtnudki mõista Lääne-Euroopa ülikoolides aus peetud akadeemilise kultuuri tavasid, siis *Academia Gustaviana* põhikiri selgitas kodanikele täpselt, mida tähendavad akadeemilises maailmas kasutatavad kraadid ja ametistaatused. 17. sajandil toodi akadeemiline hierarhia esmakordselt Eesti alale ühes tseremooniatega, kus tähtsad olid „istekohad ja koht protsessioonides”. Koht pidulikel tseremooniatel näitas kätte ka isiku staatuse igapäevaelus. Nii oli tavaks, et „Akadeemia avalikel üritustel sammub kantsleri või tema määratud prokantsleri järel rektor; siis järgnevad krahvide ja parunite pojad, kes on Akadeemias seoses õpingutega, pärast neid professorid teaduskondade kaupa”. Samuti kehtis kindel kord, et „avalikel istungitel istuvad kantsler või prokantsler ja rektor koos korraliste professoritega vasakul pool kateedrit järgmiselt: rektori järel teoloogid, seejärel juristid. Juristidele järgnevad meedikud, seejärel filosoofid; samuti kooli rektor, doktorid ja linna diakonid. Kui Akadeemia kvestoril on kraad või on ta õpetatus muul viisil tõendatud, istub ta filosoofide keskel; seejuures kehtib kohtade määramisel ja hõivamisel ajaline kriteerium, nimelt see, millal keegi on ametisse võetud. Sellest järjekorra põhimõttest ei pea omavahel kinni mitte ainult

filosoofid, vaid ka teiste teaduskondade doktorid. Harimatu ja mitteõpetatud kvestor on aga professorite reas alati viimane. Kui mõne kõrgema teaduskonna doktor on filosoofiaprofessori kohustes, siis säilitab ta filosoofide hulgas olles endale teaduskonna poolt ettenähtud kooha. Neile, kes mis tahes teaduskonnas on ajalisel hilisemad ja vastavalt kooha poolest kaugemad ning kes ei ole varem austusväärseid ülesandeid täitnud, määrab istekoha teaduskond koos suure senatiga isiku omaduste järgi. Ja ehkki akadeemias aktsepteeritud tava kohaselt on teaduskondade doktorid enne magistreid, vaatamata sellele, et magistrid lähevad õpetamisametiga varem avalikkuse ette kui doktorid, istuvad nad kõikide professorite järel. Nõnda saavad eri teaduskondade dekaanid avalikel kogunemistel esimese kooha. Kateedri paremal poolel istuvad [selle kõrval] auväärsemad mehed, kuningriigi senaatorid, pärast neid krahvide ja parunite pojad.” Isegi matuste puhuks kehtis oma kord: „Matuserongkäikudes, mis on Akadeemia ja linna alamatele ühised, saavad professorite järel järgmise kooha linna raad koos aschalduriga, neile järgnevad üliõpilased, [rongkäigu] lõpetab seejärel linnakodanike hulk. Siiski tuleb vastastikusele austusele, sõprusele, üksmeelele kasuks, kui kogunemistel ja koosviibimistel säilitatakse võrdsus auväärsemate linnakodanikega, ja mõnede, eeskätt haritutele ning vanuselt ja mitmesuguselt kasult tähelepanuväärsetele, pakutakse koht laua või ruumi vastaspoolel, kui lauad on nelinurksed.”

Aasta 1710 katkestas juristide koolitamise järjepidevuse Eesti alal pikaks ajaks. Uus algus tehti alles Vene tsaari Aleksander I ukaasiga, kes õnnistas enda käsul loodavat ülikooli ja selle õigusteaduskonda tegutsema „igaveseks ajaks”. Perioodil, mil Eesti alal polnud võimalik kõrgkoolis juristiksi õppida, tegid Lääne-Euroopa ülikoolide õigusteaduskonnad läbi väga kiire arengu. Loomulikult said õpingute kaudu eelkõige Saksa ülikoolides sellest osa ka noormehed Liivi-, Eesti- ja Kuramaalt; antud teemal on väga põhjaliku uurimistöo teinud ajaloodoktor Arvo Tering. Seega ei kadunud juristide kõrgtasemel koolitamise kogemus Eesti alal siiski päriseks ning taastus just sel ajal, kui Euroopa õigusteadus seisis uute väljakutsete lävel. 18. sajandi lõpus ja 19. sajandil toimus Lääne-Euroopa õigusteaduse enesemääratluses viimane suur murrang. Veel 18. sajandil valitsenud aristotelliku käsitluse kohaselt võisid õigusteaduse tegeliku objektina kõne alla tulla vaid igavesed, üldkehtivad printsübid. Õigusteadus esines seega üksnes loomu- või mõistusõigusena, mida tänapäeval nimetatakse õigusfilosoofiaks. 18. sajandi viimasel kümnendil kerkis *iurisprudentia* (*Rechtsgelahrtheit*, *Rechtsgelehrsamkeit*, *Gesetzeskunde*, *Rechtskunde*) kõrval esile nüüdisaegne mõiste „õigusteadus” (saksa keeles *Rechtswissenschaft*). Esimest korda kasutas seda sõna kogu distsipliini tähenduses saksakeelses juriidilises kirjanduses tollane Halle ja

hilisem Tartu ülikooli õigusteaduskonna professor Christoph Christian von Dabelow, pannes oma raamatule pealkirjaks „Einleitung in die deutsche positive Rechtswissenschaft”. Nii hakati nimetama distsipliini, mis tegeles positiivse õigusega.

1802. aastal taastatud Tartu ülikooli juurateaduskond kujunes Eesti õigusteaduse arenduskeskuseks ja etendas olulist rolli kogu Vene impeeriumis. Tartu ülikool allus mitme õigustraditsiooni (Saksa, Vene ja kohaliku) mõjule. Eriti 19. sajandi esimesel poolel Lääne-Euroopas domineerinud Saksa õigusteaduse eeskujule oli Eestis sedavõrd vahetu, et mitmed 19. sajandil Tartus tegutsenud professorid on leidnud silmapaistva koha Saksa õigusteaduse ajaloos. Samuti jäädvustasid paljud Tartu ülikooli õppejõud 19. sajandil ja 20. sajandi alguses oma nime Vene õigusteaduse ajalukku. 19. sajandil kujunes põhiliselt baltisaksa päritolu teadlastest tugev Eesti-, Liivi- ja Kuramaa õigussüsteemi uurimisega tegelev koolkond. Eestlaste tulek õigusteadusse algas teadaolevalt 1872. aastal, kui esimese eesti rahvusest õigusteadlasena valiti Peterburi ülikooli rahvusvahelise õiguse professoriks Friedrich Fromhold Martens. Enne Esimest maailmasõda jõudis Tartus veel venekeelses Jurjevi ülikoolis Rooma õiguse õppejõuks olla tuntud riigimehest advokaadi Jaan Poska vennapoeg Mihhail Poska, eradotsendina tegutses Peterburi ülikoolis ka hilisem Tartu ülikooli rahvusvahelise õiguse professor Ants Piip. Väljaspool Eestit võinuks õppejõukarjääri teha veel nii mõnigi eestlane, kuid vahele tuli ilmasõda, mis lõhkus vana korra. Selle tulemusena tekkinud uut moodi maailmas avanesid eestlastest juristidele hoopis uued võimalused.

Eestis (Tartu ülikoolis) sai eestlastest esimesena õigusteaduse magistri kraadi (1915) ja doktorikraadi (1928) Nikolai Maim. 1920. aastaist alates õpetasid TÜ-s eesti rahvusest professorid Nikolai Maim, Ants Piip ja Jüri Uluots. 1920. aastatest kuni aastani 1944 kujunes välja esimene põlvkond eriteadlasi. Pärast Teist maailmasõda (aastatel 1945–1990) arenes Eesti õigusteadus kahes suunas: NSV Liidus ja Eesti NSV-s tegutsesid õigusteadlased ja paguluses Eestist pärit endised Tartu ülikooli õppejõud või juba välismaal teaduskraadi kaitsnud teadlased. Eesti taasisesiseisvumisele (1991) järgnenud kahe aastakümne jooksul on hakanud esile kerkima uus õigus-teadlaste põlvkond.

Friedrich Fromhold von Martens
(27. august 1845 Pärnu –
20. juuni 1909 Valga), eestlasest
õigusteadlane, diplomaat,
vahekohtunik ja ajaloolane.

Martens õppis 1863–1867 Peterburi ülikooli õigusteaduskonnas. Spetsialiseerus rahvusvahelisele õigusele, kaitses 1868. aastal Peterburis magistrikaadi. Aastal 1875 kaitses samas doktoriväitekirja „О консулах и консульской юрисдикции на Востоке”, mis saksa ja inglise keelde tõlgituna pani aluse Martensi rahvusvahelisele tuntusele. Aastatel 1868–1872 oli Martens Peterburi ülikooli rahvusvahelise õiguse kateedri eradotsent ja dotsent, alates 1871 kateedri juhataja, 1872–1905 professor. Diplomaadina võttis Martens 1891. aastal osa Suurbritannia ja Prantsusmaa vahelise vaidluse lahendamisest Newfoundlandi üle, Vene-Jaapani sõja ajal osales rahu läbirääkimistel, mis viisid rahulepingu allakirjutamiseni 1905. aastal. 1899. ja 1907. aasta Haagi rahukonverentsidel oli Martens Vene delegatsiooni juht.